

AZ ALAPJOGI CHARTA HUSZONÖT ÉV MÚLTÁN

ELŐSZÓ A „HUSZONÖT ÉVES AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI CHARTÁJA” CÍMŰ TEMATIKUS SZÁMHOZ

<https://doi.org/10.51783/ajt.2026.1.02>

Az Európai Unió három fő intézményének – a Parlamentnek, a Tanácsnak és a Bizottságnak – elnökei 2000. december 7-én Nizzában ünnepélyesen kihirdettek az Európai Unió Alapjogi Chartáját, új fejezetet nyitva ezzel az alapvető jogok uniós védelmének fejlődésében.¹ A Charta megjelenésének huszonöt éves évfordulója jó alkalmat ad jogi és szakpolitikai hatásának áttekintésére, valamint annak vizsgálatára, hogy egyes területeken hogyan járult hozzá e dokumentum az Unió és tagállamai jogállami és demokratikus fejlődéséhez.

Az Alapjogi Charta jelentősége elsősorban abban rejlik, hogy egységes keretbe foglalta és megerősítette azokat az alapvető jogokat és szabadságokat, amelyeket az Európai Bíróság alapjogi gyakorlatában – az uniós tagállamok közös alkotmányos hagyományait és nemzetközi kötelezettségeit, így az Emberi Jogok Európai Egyezményét alapul véve – általános jogelvként ismert el. Olyan alapjogokról is rendelkezett, amelyek a bírói gyakorlatban nem jelentek meg, jóllehet a közös európai alkotmányos térből nem hiányoztak. A modern szemléletű, írott alapjogi katalógust a Lisszaboni Szerződés kötelező erővel ruházta fel, így a dokumentum az elsődleges uniós jog részévé vált (EUSZ 6. cikk). A Charta azonban nemcsak formális jogi dokumentum, hanem az Európai Unió legitimációjának és a tagállamokkal szemben gyakorolt autoritásának lényeges eszköze is: kifejeződése az olyan alapértékeknek, mint az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás.

A Charta végrehajtásának egyik alapvető hatása közvetlenül az uniós jogalkotásban, valamint az EU által megkötött nemzetközi szerződések vonatkozásában mutatkozik meg. A Charta olyan alapjogi normákat állapít meg, amelyek meg kell hogy feleljenek minden uniós jogi aktusnak és nemzetközi megállapodásnak. Emellett a nemzetközi szerződések keretében az EU gondoskodik arról, hogy a harmadik országokkal kötött megállapodások összhangban álljanak a Charta elveivel, hozzájárulva ezzel az alapvető jogok védelmének globális szintű megerősítéséhez. A Charta az EU belső politikáiban is meghatározó szerepet tölt be. A Chartában rögzített meg-

* PhD, tudományos munkatárs, ELTE TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4. E-mail: friedery.reka@tk.elte.hu.

** PhD, tudományos munkatárs, ELTE TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; egyetemi docens, SZE Deák Ferenc ÁJK, 9026 Győr, Áldozat utca 12. E-mail: horvathy.balazs@tk.elte.hu.

*** PhD, kutatóprofesszor, ELTE TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; habilitált egyetemi docens, ELTE TáTK, 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A. E-mail: varju.marton@tk.elte.hu.

¹ Solemn Proclamation on Charter of Fundamental Rights of the European Union. OJ C 364/8 (18.12.2000).

különböztetésmentesség elve például jelentős hatást gyakorol az uniós politikákra és szabályozásra, elősegítve az egyenlőség érvényesítését számos területen, többek között a foglalkoztatás, a szociális védelem, valamint az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés területén.

A Charta növekvő jelentőségét jelzi, hogy az Európai Unió Bírósága egyre gyakrabban hivatkozik a dokumentumra, így a benne foglalt jogok az uniós jog értelmezésének és alkalmazásának megkerülhetetlen mércéjévé váltak. Jól kirajzolódó tendencia továbbá, hogy az uniós jog hatálya alá vonható tagállami intézkedésekkel szemben az Európai Bizottság – mint a Szerződések őre – az elmúlt években számos esetben alapította érvelését az Alapjogi Chartára a tagállamok jogi felelősségre vonása érdekében indított kötelezettségszegési eljárásokban (EUMSZ 258. cikk). Ezenkívül az EUSZ 7. cikke lehetővé teszi az Európai Bizottság és az Európai Parlament számára, hogy eljárást indítsanak azon tagállamokkal szemben, amelyek megsértik az Unió alapvető értékeit, köztük a jogállamiság és a demokrácia követelményeit. Huszonöt évvel ezelőtti politikai elhatározásukat megerősítve, a Bizottság és a Parlament a Charta rendelkezéseire hivatkozva kérheti számon a tagállamokon az alapjogok védelme iránti elkötelezettségüket.

A Charta a tagállami bíróságok gyakorlatában is növekvő szerepet játszik, a jogorvoslatot kereső felek is egyre gyakrabban hivatkoznak rá jogsértő tagállami jogszabályokkal, közigazgatási intézkedésekkel vagy gyakorlattal szemben. Ez annak ellenére van így, hogy a tagállami alkalmazás lehetősége azokra az esetekre korlátozódik, amikor a tagállam uniós jogot hajt végre (Charta 51. cikk), tehát a Charta rendelkezései általában nem hívhatók fel a tagállamokkal szemben. Az Európai Bíróság ugyanakkor ítélkezési gyakorlatában folyamatosan pontosítja a tagállami alkalmazás feltételrendszerét – olyan mérföldkönek számító ügyekben, mint a *Kücükdeveci*, az *Åkerberg Fransson*, a *Taricco* vagy a *Schrems* ügyek – hozzájárulva ezzel az uniós és tagállami szintű alapjogvédelem összhangjához. Az Alapjogi Charta következtetésekként ma már döntően képes formálni az uniós és tagállami jogot egyaránt. Egyre szélesebb körű alkalmazása megerősíti a demokratikus elvek, a jogállamiság és az alapvető jogok védelmét az Európai Unióban, akár olyan tagállamokkal szemben is, amelyek szisztematikusan törekedtek ezek felszámolására.

Ez a tematikus szám az Alapjogi Charta huszonöt éves évfordulója alkalmából négy tanulmányban tekint vissza az elmúlt két és fél évtized eredményeire. Gyeney Laura és Friedery Réka átfogó elemzésének („A Charta 45. cikke és más alapjogok metszéspontjai: a személyek szabad mozgásának és tartózkodásának alapjogi szempontú elemzése”) fő kérdése, hogy a személyek szabad mozgása belső piaci, gazdasági jellegű alapszabadságból miként vált az uniós jogban szavatolt és a Chartában is megjelenő alapjoggá. Ennek során a szerzők elemzik a személyek szabad mozgására vonatkozó alapszerződési és másodlagos jogi kereteket, az Európai Bíróság gyakorlatát, és mindezt a Charta 45. cikkében rögzített mozgás és tartózkodás szabadságának kontextusába helyezik.

Papp Mónika és Fazekas Flóra tanulmánya („Hatékony bírói jogvédelemhez és tisztességes eljáráshoz való jog: az EU Alapjogi Charta 47. cikkének alkalmazása az Európai Bíróságon 2020–2025 között”) a hatékony jogorvoslatához és tisztessé-

ges eljáráshoz való jogot elemzi az elmúlt évek európai bírósági gyakorlata alapján, kitérve a bírói függetlenség egyes kérdéseire és a kiemelt szakpolitikai területek összefüggéseire. A tagállami kötelezettségek vizsgálata mellett az elemzés az uniós intézmények perspektíváját is felöleli, bemutatva, hogy az intézmények alapjogsértései esetén milyen szempontok szerint hivatkozik a Bíróság a Chartára.

Szalayné Sándor Erzsébet és Török Tamás tanulmánya („»Amicus« a Kirchberg-kapuk előtt – a perbeli részvétel lehetőségének új útjai az Európai Unió Bírósága gyakorlatában”) arra keresi a választ, hogy az Európai Bíróság eljárásainak hagyományos zártsága hogyan egyeztethető össze a jelenkort jellemző, egyre komplexebb ügyek által megkövetelt szakmai „véleménypluralizmussal” és az ezt kifejező *amicus curiae* beadványok lehetőségével. A kérdést a szerzők az Alapjogi Charta fényében bontják ki, bemutatva, hogy az miként szolgálhat alapul a perbeli részvételi lehetőségek bővítéséhez.

A tematikus számot Hajdu Gábor tanulmánya („Közérdek, kisajátítás és elmaradt haszon: beruházásvédelmi dilemmák az Alapjogi Charta 17. cikkében”) zárja, amely a Chartában rögzített tulajdonhoz való jogot vizsgálja a nemzetközi beruházásvédelem szemüvegén keresztül. A szerző a tulajdon elvonása kapcsán a közérdek határait keresi, vizsgálja a burkolt kisajátítás problémáját, és részletesen elemzi a Charta 17. cikkében szereplő méltányos összegű kártalanítás fogalmát.

Jóllehet e tematikus számot az évforduló apropója hívta életre, nem hallgatható el, hogy az Alapjogi Charta hatása, beágyazódottsága elmarad a kívánatostól. A Charta kidolgozásának folyamatát 1999-ben megindító európai tanácsi határozat fontos célként jelölte ki, hogy az alapjogi katalógus megfogalmazásával az uniós alapjogvédelem jelentőségét jobban láthatóvá kell tenni az uniós polgárok számára.² Az Európai Bizottság megbízásából 2025-ben készült Eurobarometer-felmérés tanúsága szerint azonban az európai válaszadók mintegy fele (49%) nyilatkozott úgy, hogy ismeri az Európai Unió Alapjogi Chartáját, míg 51%-uk soha nem hallott róla.³ A felmérés alapján tehát a huszonöt eltelt év sem hozta meg a Charta kívánatos mértékű ismertséget, és az uniós alapjogvédelem jelentőségét, relevanciáját mindmáig nem közvetítik megfelelően az uniós polgároknak. Az *Állam- és Jogtudomány* e tematikus száma a megemlékezésen túl a Charta szélesebb körű ismertségéhez is szeretne hozzájárulni.

² European Council Decision on the drawing up of a Charter of Fundamental Rights of the European Union. European Council (Cologne, 3–4 June 1999), Conclusions of the Presidency, Annex IV.

³ The Charter of Fundamental Rights of the European Union. Special Eurobarometer 563. European Commission, 2025, <http://www.doi.org/10.2838/0660267>.